

Landgoed Vollenhoven

Liline Haitsma Mulier-Van Marwijk Kooy

Voorzide Huis Vollenhoven in 1869. Tekening van Petrus Josephus Lutgers in steendruk door J. D. Steuerwald.

Het landgoed *Vollenhoven*, gelegen aan de Utrechtseweg tegenover de Amersfoortseweg in De Bilt, geldt als een van de best bewaarde buitenplaatsen van de Stichtse Lustwarande. Het statige, witgepleisterde empire landhuis heeft een lange geschiedenis met vele opeenvolgende eigenaren. De oudste gegevens over *Vollenhoven* stammen uit de zeventiende eeuw. Aan de hand van het huisarchief op *Vollenhoven* heb ik getracht de geschiedenis te achterhalen.

Oorspronkelijk was *Vollenhoven* een van de uithoven van het klooster *Oostbroek*. Toen de kloosters na de hervorming in de noordelijke Nederlanden geleidelijk aan verdwenen, hield de wereldlijke macht de bezittingen dikwijls bijeen. In Utrecht werd het beheer door de Staten uitgevoerd. Zij stelden een rentmeester aan die elk jaar verantwoording moest afleggen van zijn inkomsten en uitgaven. Deze situatie duurde voort tot 1795. Tot die tijd verkocht de rentmeester dikwijls bezittingen van *Oostbroek*, nadat hij daarvoor van de

Staten van Utrecht toestemming had verkregen.

Op 25 maart 1651 verkoopt de rentmeester van *Oostbroek* 'den uthoff ende 't goedt *Vollenhoven mette landerijen daaraan behorende*' aan Gerard van Reede van Nederhorst. In datzelfde jaar wordt *Vollenhoven* doorverkocht aan een lid van het geslacht Uytendogaert, dat er tot 1701 blijft wonen. Na het overlijden van Catharina Uytendogaert gaat *Vollenhoven* over in handen van haar zoon Dirk van der Meyden. Op 16 mei 1746 legateert Johanna Leonarda van der Meyden 'haar Hofstede genaamt *Vollenhoven en de 2 boerewoningen met de landerijen daarbij behorende*' aan haar neef Mr. Nicolaas Ouwens.

Vollenhoven komt in 1774 in eigendom van Willem René baron Van Tuyll van Serooskerken, die gehuwd is met Johanna Fagel en een broer is van Belle van Zuylen. In deze tijd was er sprake van een 'Heere

huysinghe annexe Boerewoninge, stallinge, koetshuis, Tuynmanswoninge en verdere getimmerte, mitsgaders nog een Boerewoninge met zijn Berg en schuur staande op 's eijnde van dit goed aan de Bildse vaart met zijn Plantagien, Tuijnen, bouw- en weylanden'. Tevens is er een beschrijving van Vollenhoven in een brief uit 1774 bewaard gebleven. Uit deze beschrijving is op te maken dat de aanleg van Vollenhoven een formeel karakter droeg, maar dat er tevens enkele landschappelijke elementen aanwezig waren. Zo wordt geschreven over 'un petit sentier', 'une petite riviere' en een 'longue allée'. In 1777 werden door de Franse architect M. de Malhortie ontwerpen gemaakt voor een nieuw te bouwen huis. Op deze bouwtekeningen, die in het huisarchief van Vollenhoven bewaard worden, staat een fors huis in classicistische stijl met twee zijvleugels en een naar voren springende middenpartij. Het is waarschijnlijk dat in de tekeningen het oude huis verwerkt is. Het is echter niet zeker of deze ontwerpen ooit werden uitgevoerd. Hiervoor zijn wel aanwijzingen. In de roerige dagen van de patriotten werd er namelijk een legerkamp ten noordwesten van Zeist gelegd. Op een tweetal handgetekende plattegronden (manuscriptkaarten) van dit kamp uit 1787 zijn ook enkele omliggende buitenplaatsen met hun aanleg weergegeven. Op de eerste kaart staat behalve de aanleg van het slot te Zeist ook Vollenhoven aangegeven.

Nauwkeuriger ziet men de aanleg van beide plaatsen op de andere kaart: 'Plan van het Campement bij Zeist betrokken de 23 juny 1787'. Indien deze kaart de toenmalige situatie juist weergeeft en men geen sjablone gebruikt heeft om een buitenplaats aan te geven, dan stond er in 1787 op Vollenhoven een huis dat qua grondvorm grote overeenkomst vertoont met het door De Malhortie ontworpen 'Maison de Plaisance'. Van het eveneens afgebeelde *Beerschoten* kunnen we in ieder geval aannemen dat de plattegrond overeenstemt met de werkelijkheid. De structuur van het park is in hoofdlijnen te herkennen. De grote laan naar het noordoosten is vermoedelijk identiek aan de

'longue allée' uit de brief van 1774. In het boek *Mietje van der Dussen* in 1918 geschreven door L.E. (vermoedelijk de initialen van de schrijver die onbekend wilde blijven), wordt het leven van dit meisje beschreven aan de hand van door Mietje zelf geschreven brieven. In juni 1793 bezoekt Mietje de heer en mevrouw Munters die Vollenhoven in 1792 gekocht hebben: 'Het was er landelijker dan in Holland. Vollenhoven was nog een eenvoudig buiten, de wegen waren zandwegen en stoffig, en het hout was er veel en zwaar'. Een 'eenvoudig buiten' lijkt niet overeen te stemmen met het 'Maison de Plaisance' van Malhortie.

Nieuwbouw en uitbreiding.

In 1800 wordt landgoed Vollenhoven met bijbehoren gekocht door Pieter des Bussischen rijksbaron De Smeth, heer van Alphen en Rietveld. De Smeth had zijn titel te danken aan Catharina de Grote van Rusland die tus-

Achterzijde Huis Vollenhoven met tuin.

sen 1770 en 1780 een groot bedrag bij de bank van zijn vader leende. Uit de veilingomschrijving in 1810 is op te maken dat het huis tussen 1800 en 1810 gebouwd of verbouwd is. Pieter de Smeth kan beschouwd worden als de grondlegger van het huidige landgoed. Hij liet de ijskelder aanleggen en bouwde het merendeel van de aanwezige bijgebouwen. Zij stammen althans uit die tijd. Bovendien breidde hij het landgoed door ruiling en aankoop regelmatig uit. Zijn vader bezat *Beerschoten*, dat De Smeth jr. in 1806 zou verkrijgen. De belangrijkste aankoop was ongetwijfeld de hofstede *Den Eyck*. In 1810, na de dood van De Smeth, werd Vollenhoven

Voorzide Huis Vollenhoven.

in de veilingaankondiging beschreven als een *'kapitale en in den eersten smaak nieuw gebouwde Huizinge waarbij een grote moestuin, beuken- en eikenbossen, Engelsche partijen en vissekommen, een ijskelder en koets-huis met twee stallen, een tuinmanswoning, oranjerie en een schuithuis, een loods achterin de tuin en een dito open tot berging van de 'Broeijerij'*. De architect van de in het veilingbiljet genoemde *'Engelsche partijen'* was waarschijnlijk Hendrik van Lunteren (1780-1848), de stamvader van een geslacht van bouwmeesters en tuinarchitecten dat te vergelijken is met de familie Zocher.

In de periode van 1810 tot 1827 gaat het landgoed enkele malen in andere handen over. In dat jaar wordt het landgoed gekocht door G. A. G. Ph. baron Van der Capellen van Berkenwoude, Oud-Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië. Na een minder geslaagd beleid aldaar had baron Van der Capellen van Berkenwoude in 1826 zijn ambt moeten neerleggen. Na zijn terugkeer vestigde hij zich op *Vollenhoven*. Teleurgesteld en verbitterd gaf hij al zijn krachten aan zijn liefhebberijen. Hij stelde de uitgebreide verzamelingen op die hij in Nederlandsch-Indië had bijeengebracht. In twee vertrekken van het huis *Vollenhoven* vestigde hij een klein museum. Voor belangstellenden waren de collecties te bezichtigen. Het park liet hij aanmerkelijk vergroten. In de tuinen en het park van *Vollenhoven* kwam zijn voorliefde voor alles wat oosters was tot uitdrukking. Hij plantte vele uitheemse gewassen. Toen hij in 1848 bij koning Louis Philippe in Parijs verbleef raakte hij tijdens

de Februari-revolutie dodelijk gewond. Na zijn overlijden werden met het landgoed ook alle curiosa door de erfgenamen van de hand gedaan.

Vollenhoven wordt in negen stukken verdeeld en geveild. Het landgoed *Vollenhoven*, de boerderij *Den Eyck*, twee arbeiderswoningen daar achter, een timmermanswoning,

twee woningen bij de koepel, een perceel sparrenbos en het bouwland, genaamd 'het eerste klompjesvak' en de hofstede *De Hoek* worden voor een bedrag van f 95.300,- door J. Kluppel gekocht. Dit zijn bij elkaar drie van de negen onderdelen. In 1922, na het overlijden van Kluppels dochter, wordt *Vollenhoven* opnieuw geveild. De heer M. van Marwijk Kooy koopt in 1922 de hele buitenplaats inclusief de overplaats. Aan de binnen- en buitenkant van het huis worden verschillende veranderingen aangebracht. Centrale verwarming wordt aangelegd, alle schuiframen worden vervangen door openslaande, ijzeren ramen. De achterkant, waar voorheen een kleine serre was aangebouwd, krijgt een imposante colonnade en aan de zuidwestkant van het huis ontwerpt de firma. Copijn een Engelse landschapstuin. De verwaarloosde tuin en het park worden in oude glorie hersteld. De enige recente verandering in de omvang van het landgoed geschiedt als de snelweg A28 wordt aangelegd en het landgoed doorkruist. Een deel van de overplaats moet worden verkocht en de boerderij *De Hoek* wordt gescheiden van de rest van het landgoed.

Infrastructuur

Rond *Vollenhoven* was het in 1648, toen de 80-jarige oorlog ten einde was, nog een woestenberg van zand en heide. Daaraan herinneren ook nog de plaatsnamen Huis ter Heide en Bosch en Duin en de aanduiding het Panbos. Er waren geen stropende soldaten meer en sommige stadsbewoners durfden zich nu buiten de veilige stadsmuren te begeven en buiten te gaan wonen. Zo ontstonden vele 'uithoven' en pachtboerderijen. In 1653 werd de

weg van Amersfoort naar De Bilt aangelegd, waarbij de toenmalige eigenaar van *Vollenhoven* was betrokken. De heren Staten van Utrecht verkochten stukken grond en elke koper moest de aanleg van de weg over zijn grond voor zijn rekening nemen. Op een kaart van de *limietscheiding* (grens) tussen Zeist en Driebergen door B. de Roij uit 1677 is de verbinding tussen de noordoostelijk gelegen oprijlaan van Vollenhoven en deze grensweg te zien. De oorspronkelijke weg naar Amersfoort loopt dwars door de overplaats van *Vollenhoven*. Op de legerkaart uit 1787 staat de oude weg van De Bilt naar Amersfoort uit 1653 nog als in gebruik aangegeven. Aan het begin van de negentiende eeuw zal een iets westelijker gelegen tracé gevolgd worden, zoals deze thans in gewijzigde en verbrede vorm nog in gebruik is en samenvalt met de oude formele laan naar het noordoosten. Hieruit blijkt dat de overlevering met betrekking tot deze weg juist is en wij inderdaad te doen hebben met de oude oprijlaan van Vollenhoven, zoals ook kan blijken uit de kaart van De Roy uit 1677. Pas veel later is de weg in westelijke richting opgeschoven. De weg van Utrecht naar De Bilt werd in 1433, dus ruim twee honderd

jaar eerder aangelegd. In 1816 staat Jan Willem van Loon, eigenaar van *Vollenhoven* toe, dat de '...nieuw aan te leggen STRAATWEG van ZEIJST naar de HOLLE BILT, bij de buitenplaats VOLLENHOVEN in EENE REGTEN LIJN, dwars door zijne aldaar liggende bouwlanden worde gebragt, ten deze behoefte afstaande ...'.

In de zestiger jaren van de 20e eeuw wordt er een snelweg aangelegd door het landgoed Vollenhoven. Door deze snelweg raakt de boerderij *De Hoek* geïsoleerd van de rest van het landgoed. Verdere doorsnijdingen zullen hopelijk voorkomen kunnen worden nu het landgoed in 1997 aangewezen is als beschermd monument.

Bronnen:

- Huisarchief Vollenhoven.
- L.E., *Mietje van der Dussen, Utrecht, 1918*
- Dr. R. van Lutervelt, *De Stichtsche Lustwarande*, Heemschutserie deel 62, Amsterdam, 1949
- Rijksdienst voor de Monumentenzorg, *Voorstel tot aanwijzing van het complex Buitenplaats Vollenhoven tot monumentencomplex c.q. historisch buitenplaats*. 's-Gravenhage 19-12-1995/14-5-1997

Een aanbesteding in vroeger jaren

Aanbesteding op 31 oktober 1470 van het herstel en onderhoud van de Steenstraat tussen de Wittevrouwenpoort te Utrecht en het schoutenhuis te De Bilt door de stad Utrecht aan Zander Mathijsz.

Wij borgermeesteren, scepenen, raide ende gemeyne oudermans van den ouden raide ende van den nywen der stadt van Utrecht, maken kont allen luden, dat wij om nutscap, profijt ende gemeynen oerbaer onser stadt ende des gemeynen koipmans ende volcx, die totter zelve onser stadt dagelijcx rijdende zijn, overdragen hebben ende over eyn gekomen zijn mit Zander Mathysze die straetmaker, dat hij onser stat Steenwech, van der Wittevrouwer Poerte van onse stat totter schouten huis toe op Die Bilt, mitten zomer-wegen aen beyden zijden van de voerscreve Steenweghe, aengenomen heeft te reformieren ende te volmaken, ende alzoe gereformiert ende volgemaict te houden zijn leven lang geduerende, in manieren ende voerwerden hyr na bescreven:

In den yersten zal Zander Mathysze voerscreve binnen den yersten drien jaeren nu naestkomende den voerscreve Steenwech effenen van allen culen, spoeren ende dellien die daer in zijn: ende die zomerwege aen beyden zijden van den voerscreve Steenweghe zel hij oick binnen der voerscreve tijt effenen, ende die huevelen in die dellien brengen: ende thenden den drien jaeren voerscreve, zel die zelve Zander den voerscreve Steenwech ende zomerwege aen beyden zijden van den Steenwege dan voertaen houden in goeden reken ende effen, zonder enige culen, spoeren ende dellien, die boven drie vinger breed dyep zijn daer in te wezen; ende dit zal hij al doen op zijnen cost ende arbeyt, gezondert dat onser stadt cameraer, ofte schutmeyster, hem den steen, dien hij daer toe bezygen zal, op onser stads cost, tot vier steden op ten voerscreve Steenwech, daer hij den brengen zel, leveren ende doen brengen zel; ende dat zant, des hem daer toe van noide is, zel hem die voerscreve onser stat cameraer ofte scutmeyster oick leveren buten zijnen cost, ende hem wijsen tot tween steden, daer hij dat halen mach mit schouwen; mer hij zal dat halen op zijnen cost. Ende zoe wes nutste van dezen voerscreve Steenwege ende zomer-wegen yerst gemaict is, dat zel hij altois maken bij raide onser stat cameraers ofte scutmeysters voerscreve.

Voert en sel Zander voerscreve binnen den voerscreve drien jaeren aen anders ghenen wercken wercken, ten zij bij wille ende consent des cameraers ofte scutmeysters voerscreve.